

Rəhilə KƏSƏMƏNLİ

ÜZEYİR HACIBƏYLİ İRSİNƏ MÜASİR BAXIŞ

РЕЗЮМЕ

Ключевые слова: сатирическая журналистика, публицист, почерк, фельетон, пресса

Key words: satirical journalism, publicist, manner, topical satire, press

В истории общественной мысли и культуры нашего народа есть такие замечательные личности которые опережая время указывали своему народу самый правдивый и истинный путь в подобие маяк.

Эти слова можно сказать в адрес великим писателям мыслителям которые вложили огромные усилия в области осознания нового века и эпохи в период 1900-1910 годах прошлого века. Творчество Узеира Гаджибекова в области сатирической журналистики сохраняет свой актуальность и злободневность и по сей день. Проблемы который беспокоил великого писателя У.Гаджибекова в прошлом веке имеют место и нашем сегодняшнем современном обществе. Неслучайно что творчество этого выдающегося публициста всегда занимал достойное место в жизни Азербайджанского народа.

SUMMARY

In every nation there is such a personalities which they go over the time and become like a light to show people the right way. There are many such personalities in the life of thr Azerbaijan people, too. Especially the 1900-1910th years are famous which such kind of public figures and writers. It is necessary to mention the name of genius composer and public figure and talented journalist Uzeyir Hajibeyli. Because he has used each kind of area of creative activities. All of his satirist articles, pamphlets are completely urgent today too. That's why he always takes an important place in the Azerbaijan satirist journalism and his journalist manner is always urgent.

Ü.Hacıbəyli Azərbaycan tarixində milli-azadlıq hərəkatının əzəmətli nümayəndələrindən biri, görkəmli ictimai xadim, publisist, jurnalist, dramaturq, pedaqoq kimi parlaq iz qoymuşdur. O, böyük cəsarət sahibi olmuşdur. Ü.Hacıbəylinin komediyalarından mütərəqqi, demokratik fikirli, köhnə həyatın və gərginliyin tənqidi, zülmkar təbəqələrin nümayəndələrinə qarşı satirik gülüş öz başlanğıcını publisistikadan almışdır. O, piblisistik yazılarında mütərəqqi ictimai-siyasi fikirləri müdafiə etmişdir. Yazıçının publisistik yazıları öz tematik genişliyi, ədəbi mənbələrdən, xüsusilə Şərq ədəbiyyatından gətirdiyi misallarla hər kəsi heyran qoymuşdur. Qorxmaz, cəsur, uzaqqören bir publisist kimi yazdığı məqalə, felyeton, pamflet, satirik hekayə, miniatür və başqa janrlardakı yazılarının hamısı öz aktuallığı ilə bu gün də tamamilə önəmlidir. XX əsrin əvvəllərində yazılmış bu əsərləri oxuduqca sanki müasir həyatımızı görürük.

XX yüzilliyin əvəllərində Azərbaycan mədəni həyatında, ictimai-siyasi, bədii-estetik fikrimizin inkişafında Üzeyir bəyin rolu əvəzsizdir. Kəsərli qələm sahibi Üzeyir Hacıbəyli təkcə qəzetçilik işi ilə məşğul olsaydı belə, yenə də Azərbaycan mətbuatı tarixində görkəmli jurnalist, bacarıqlı redaktor kimi həmişəlik yaşaya bilərdi. Onun haqqında yazılmış monoqrafiyalar, kitablar, məqalələr tükən-

məzdir. Naməlum, gizli, örtülü və uydurma imzalar, müəllifi məlum olmayan müxtəlif təxəllüslər əsas etibarilə birinci rus inqilabından sonra Azərbaycan mətbuatında, xüsusən də satirik qəzet və jurnallarda görünməyə başlamışdır.

Ü.Hacıbəyli Azərbaycan tarixində milli-azadlıq hərəkatının əzəmətli nümayəndələrindən biri, görkəmli ictimai xadim, publisist, jurnalist, dramaturq, pedaqoq kimi parlaq iz qoymuşdur. O, böyük cəsarət sahibi olmuşdur. Ü.Hacıbəylinin komediyalarındakı mütərəqqi, demokratik fikirlər, köhnə həyatın və geriliyin tənqidi, zülmkar təbəqələrin nümayəndələrinə qarşı satirik gülüş öz başlanğıcını məhz jurnalistikadan almışdır. O, publisistik yazılarında mütərəqqi ictimai-siyasi fikirləri müdafiə etmişdir. Yazıçının jurnalistik fəaliyyəti də digər sahələrdə olduğu kimi öz tematik genişliyi, ədəbi mənbələrdən, xüsusilə Şərqi ədəbiyyatından gətirdiyi misallarla hər kəsi heyran qoymuşdur. Qorxmaz, cəsur, uzaqgörən bir publisist kimi yazdığı məqalə, felyeton, pamflet, satirik hekayə, miniatür və başqa janrlardakı yazılarının hamısı öz aktuallığı ilə bu gün də tamamilə önəmlidir. XX əsrin əvvəllərində yazılmış bu əsərləri oxuduqca sanki müasir həyatımızı görürük.

Ü.Hacıbəyli təbliğ etmək istədiyi ideyaları son dərəcə sadə, aydın dillə tutarlı faktlar əsasında çatdırırdı. Xalqın ağır həyatı, bu həyatı dəyişmək və yaxşılaşdırmaq uğrunda mübarizə məsələləri onun kəndli mövzusunda yazdığı əsərlərin əsasını təşkil edirdi. Ədib böyük cəsarətlə bildirirdi ki, “Rusiyada heç bir sinif yoxdur ki, biz müsəlman kimi xar və zəlif olmuş ola və həmçinin, heç bir sinif yoxdur ki, bizim kəndçi sinfimiz kimi hüquqi mülkiyyətə o yana dursun, hüquqi insaniyyətdən məhrum olub, həqiqi məzlum adını gəzdirməyə layiq olmuş ola”. [4, s.56]

Dahi mütəfəkkir Ü.Hacıbəyli Azərbaycan satirik jurnalistikasında mütərəqqi fikirli bir ziyalı kimi hər zaman mühüm bir yer tutur. Onun satirik publisistikası Azərbaycan jurnalistikasında və ictimai fikrində mütərəqqi rol oynayıb.

Xalqın ictimai fikir tarixində, mədəniyyətində elə şəxsiyyətlər olur ki, onlar xalqa əsl həqiqəti, doğru yolu göstərən işığa çev-

rilirlər. Xüsusilə 1900-1910-cu illər tariximizdə ortaya çıxan, yeni dünyanın dərk edilməsində böyük iş görən ədiblərimiz haqqında bu sözləri demək olar.

C. Məmmədquluzadə, Ö.F.Nemanzadə, M.Ə.Sabir, M.S.Or-dubadi, Ü.Hacıbəyov və digər yaradıcılar meydana çıxdı. Bu sırada dahi bəstəkar, ictimai xadim, əvəzolunmaz ziyalı və kəskin qələmlə mühərrir Üzeyir Hacıbəyliyi ayrıca qeyd etmək lazımdır. Ona görə ki, Üzeyir bəy yaradıcılıq sahəsinin hər bir növündən cəsarətlə və son dərəcə xüsusi bacarıqla istifadə etmişdir. Qeyd etdiyim kimi “XX əsrin birinci rübü maarif və mədəniyyətimizin canlanma, in-tibah dövrü idi. Nəhəng söz bahadırlarının məhz bu dövrdə yetişib yüksəlməsi də dövrün tələblərindən irəli gəlirdi və təbii idi.” Həm də ona görə ki, Azərbaycan ictimai fikrinin formalaşma dövrü baş-lamışdı. Ü.Hacıbəyli də məhz bu dövrün yetişdirdiyi ziyalı idi.

Ədibin felyeton, pamflet, satirik hekayə və miniatürləri-nin mayası şən gülüşlə - Üzeyir gülüşü ilə yoğrulmuşdur. Felyeton dedikdə, Üzeyir bəyin müxtəlif illərdə, müxtəlif qəzet və jurnal-larda dərc etdirdiyi felyetonları yada düşür. Ümumiyyətlə, respub-likalı alimləri Ü.Hacıbəylinin 16-ya qədər qəzet və jurnallarda çap edilmiş iki mindən artıq məqalə və felyetonunu aşkara çıxarmışlar. Felyeton – həm publisist, həm də ədəbi “səlahiyyəti” olan əsərdir. O hər iki “səlahiyyətini” eyni dərəcədə ifa etməli, müvazinət göz-ləməlidir. Felyetonun hər hansı bir “tərəfi” üstünlük təşkil edərsə, o, bədii dəyərini itirir. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan mətbu-atının aparıcı janrlarından olan Ü.Hacıbəylinin də publisistik fəa-liyyətinə əhəmiyyətli yer tuturdu. Bədii və publisistik tarazlığı saxlamaq etibarilə Üzeyir bəyin felyetonları, oçerk və parodiyaları da böyük dəyəri olan əsl sənət əsərləridir. Buna visal olaraq onun “Molla Nəsrəddin” jurnalında dərc etdirdiyi “Yazı yazanın...”, “O, heç!”, “Tərəqqi və gerilik” və s. felyetonlarını göstərmək olar. Jur-nalın redaktoru Cəlil Məmmədquluzadə Ü.Hacıbəylinin şəxsiyyə-tinə böyük hörmət bəslədiyini kimi, onun elmi-ədəbi fəaliyyətinə də yüksək qiymət verirdi. Ü.Hacıbəylinin tərcüməsində N.V.Qoqolun

“Şinel” povestini C.Məmmədquluzadə çox bəyənmiş və N.V.Qoqolu Qazərbaycan oxucularına tanıtdırmaqda Üzeyir bəyin zəhmətinin böyük faydası olacağını bildirmişdir. “Molla Nəsrəddin” ədəbi məktəbinin görkəmli nümayəndələri M.Ə.Sabir, C.Məmmədquluzadə, N.Nərimanov, Ə.Haqqverdiyev, N.Vəzirov kimi xalqın qeydinə qalan, hər an xalqı düşünən ədiblərimizlə yanaşı addımlayan Ü. Hacıbəyov avam, geridə qalmış mövhumançı xalq kütlələrinə təsir etmək məqsədilə bir sıra mətbu orqanlarında çıxış edərək, məqalələrində, felyetonlarında çarizmin irticaçı siyasətini kəskin qələmlə ifşa edir, xalqı narahat edən məsələləri həmin yazılarda geniş işıqlandırır. [3, s.111]

Ü.Hacıbəyli “Molla Nəsrəddin”in yolunu davam etdirərək hər şeydən yazmış və cəmiyyətdəki eybəcərlikləri qamçılamaqla yanaşı, onlardan qurtuluş yollarını da göstərmişdir.

Ü.Hacıbəylinin publisistik yaradıcılığında ölkənin azadlığı, xalqın əsarətdən qurtarması üçün feodal əxlaqına, dinə, cəhalətə və nadanlığa qarşı mübarizə aparmağın böyük əhəmiyyətini dönə-dönə qeyd edilmişdir. Üzeyir bəy publisistikası yazıları ilə humanizmin, haqq-ədalətin, azadlığın böyük müdafiəçisi kimi çıxış etmişdir. O, şəxsiyyət azadlığının, fikir azadlığının qızğın tərəfdarı olmuşdur.

Onun kimi böyük bəstəkarın, yazıçı və publisistin bir sıra əsərlərini tap ortaya çıxarmaq indiyədək mümkün olmamışdır. Sovet ideologiyası onun bir çox əsərlərinə millətçi damğası vurmuşdur. Mir Cəlal, Ə.Mirəhmədov, Ş.Qurbanov, M.Aslanov, A.Abbasov kimi tədqiqatçılar onun yaradıcılığının bir çox cəhətlərinin açıqlamışlar. “Böyük sənətkarların yaradıcılığı, böyük əsərləri daima insanların diqqətini cəlb edir, canlı fikirlər oyadır. Əlbəttə, bu diqqət, bu maraq həmişə eyni səviyyədə olmur: bəzən soyuyub yavaşlayır, bəzən də şiddətlənir, qızıqıb alovlanır. Bu da hər zamanın, hər dövrün ictimai mübarizələrinin xüsusiyyətlərindən, mündəricəsindən, ideallarından asılıdır. Hər dövr, hər nəsil öz məqsədləri, ictimai meyilləri üçün keçmiş irsdə bir dəlil, bir dayanacaq axtarır, bu irsin köməyi ilə ideallarını yaymağa ... çalışır”. [2, s.25]

Ü.Hacıbəyovun bütün çoxcəhətli yaradıcılıq irsində müstəqil xalqın müstəqil həyatı mühüm yer tutub. 1918-1920-ci illər Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə bütün yaradıcılığını xalqın müstəqillik qoluna istiqamətləndirmiş böyük sənətkarın publisistikasına bu günün ehtiyaclarından nəzərə salmaq çox vacibdir. Ona görə ki, Ü.Hacıbəyli irsi həmişə müasirdir. Tarixin ən çətin mübarizələr dövründə publisistika bütün ədəbi növlərdən irəli çıxır, xalqa yol göstərmək işində misilsiz rol oynayır. “XX əsrin əvvəllərində xalqımızın qabaqcıl ictimai-fəlsəfi fikri əsasən publisistika vasitəsilə inkişaf etmişdir. Bu sahədə Ü.Hacıbəyov diqqətə layiq xidmət göstərmiş, demokratik fikrin inkişafında görkəmli iş görmüşdür”.

ƏDƏBİYYAT:

1. Cəlal M., Hüseynov F. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, 1982
2. İbrahimov M. Böyük bəstəkar və yazıçı. Ü.Hacıbəylinin “Seçilmiş əsərlərinə giriş” məqaləsi. Bakı, 1995
3. Köçərli F. Ü.Hacıbəyovun ictimai-siyasi görüşləri. Bakı, 1965
4. Kənan A. Açılmamış səhifələr. Ü.Hacıbəylinin “Fitnələr qarşısında” kitabına ön söz. Bakı, 1995
5. Hüseynov Ş. Müstəqilliyin çətin yolu...biz hara gedirik. Bakı, 1996
6. Hacıbəyov Ü. Əsərləri, III cild, Bakı, 1968
7. www.wikipedia.org